העליון לפני התחתון. **אלא**, על אף שלא מצאו שערות בבדיקת סימן התחתון, **ודאי אתי** הסימן התחתון, **ומנתר הוא דנתר**, נשר, ולכן לא מצאוהו בבדיקה.

ומקשה הגמרא: **בשלמא לרבי מאיר**, הסובר כי יתכן שהעליון יקדים לתחתון, **היינו דכתיב** [יחזקאל טז] "**שדיים נכונו, ושערך צמח**", ומשמע מסדר הפסוק שהסימן העליון קודם לתחתון. **אלא לרבנן**, שאמרו אי אפשר שיבוא העליון לפני התחתון, **איפכא מיבעי ליה** לומר "שערך צמח, ושדיים נכונו".

ומתרצת הגמרא: **הכי קאמר** הכתוב: **כיון ששדיים נכונו, בידוע ששערך צמח.**

ודנה הגמרא: **בשלמא לרבי מאיר, היינו דכתיב** [ביחזקאל כג] "**בעשות ממצרים דדיך, למען שדי נעוריך**". שהיו המצרים משחקים וממעכים בדדיך, בעת שהיית קטנה, כדי שיוכלו להתאנף בך לכשתגדלי ותהיי לנערה, כאשר ישתלחו החוצה שערות נעוריך [והיינו "שדי נעוריך", שהוא לשון השלכה, ששערות הנעורים כאילו מושלכים ומשתלחים החוצה, ומופיעים בתור סימני נערות], שלפי רבי מאיר בא סימן העליון לפני התחתון.

אלא לרבנן, איפכא מבעי ליה לכתוב!?

הכי קאמר: כיון שבאו דדיך, בידוע שבאו נעוריך!

ואיבעית אימא: מאי שדי [אין הכוונה לשערות המשתלחות, אלא] **כולה**, כל הפסוק **בדדי כתיב** [והכוונה ב"שדי" היא לדדים]. **והכי קאמר הקב"ה לישראל:**

מח-ב **איכרפו דדיך**, כשהתחילו הדדים שלך לגדול [והיינו, גם כשהתחילה האומה הישראלית לגדול במצרים], **לא הדרת בך**, עדיין לא חזרת מדרכך הרעה לזנות עם המצרים.

וגם כאשר **אישתדו דדיך**, שגדלו לגמרי, שהיו לך שדיים גדולות [והיינו כשגדלה האומה, והגיע לפרק הבגרות], **נמי לא הדרת בך**. גם אז לא חזרת מהדרך הנלוזה, והמשכת בדבקותך במצרים.

והוינן בה: **דכולי עלמא**, בין לרבנן בין לרבי מאיר, **מיהא, אתחתון** לבדו **סמכינן** לעשותה גדולה.

מנלן שסומכים על התחתון בפני עצמו, ולא צריך גם את הסימן העליון שיופיע?

אמר רב יהודה אמר רב, וכן תנא דבי רבי ישמעאל: אמר קרא [במדבר ה] "**איש או אשה כי יעשו מכל חטאות האדם**". **השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה.** ומכאן גם למדו: **מה איש** נקבעת גדלותו **בסימן אחד**, התחתון, שהרי אין לו סימן עליון, **אף אשה** נקבעת גדלותה **בסימן אחד.**

ודנה הגמרא: **ואימא** באשה אכן די בסימן אחד, אך לא דוקא התחתון, אלא נאמר, **או האי**, התחתון, **או האי**, העליון, בלבדו.

ומתרצינן: לכן הקישן הכתוב זה לזה, ללמדנו שדין האשה הוא **כאיש** לגמרי: **מה איש** גדלותו בסימן **תחתון ולא עליון.** אף אשה בסימן **תחתון ולא עליון.**

תניא נמי הכי, שרק הסימן התחתון קובע, לפי ששנינו בברייתא: **אמר רבי אליעזר ברבי צדוק: כך היו מפרשין ביבנה, ואמרו: כיון שבא** סימן **תחתון, שוב אין משגיחין על** סימן **עליון** אם בא או לא, שהרי היא

גדולה בתחתון לבדו.

תניא: רשב"ג אומר: אצל **בנות כרכים**, סימן **תחתון ממהר לבא**, לפני הסימן העליון, **מפני שרגילות במרחצאות** [הגורמות להקדמת השערות]. ואילו אצל **בנות כפרים**, סימן **עליון ממהר לבוא**, **מפני שטוחנות ברחיים** ותנודות ידיהן גורמות לדדים שיבואו ויקדימו לפני השערות.

רבי שמעון בן אלעזר אומר: אצל **בנות עשירים**, הדד של **צד ימין ממהר לבוא**, משום **שנישוף**, משתפשף מקום הדד הימיני, **באפקריסותן** [בסודר התלוי על צידן הימני], ומכח השפשוף מקדים הדד שבצד הזה לבוא. ואילו אצל **בנות עניים** הדד של **צד שמאל ממהר לבוא**, **מפני ששואבות כדי מים עליהן**.

ואיבעית אימא, זה שצד שמאל מקדים לבוא אצלן הוא **מפני שנושאין אחיהן על גסיהן** [על צידן השמאלי].

תנו רבנן: הדד של **צד שמאל קודם** בהופעתו **לצד ימין**.

רבי חנינא בן אחי רבי יהושע אומר: מעולם לא קדם צד שמאל לצד ימין, חוץ מאחת שהיתה בשכונתי, שקדם צד שמאל לצד ימין, וגם הוא התרפא בסוף, **וחזר לאיתנו**.

תנו רבנן: כל הנבדקות בסימניהן, **נבדקות על פי נשים**, שהן נאמנות (3) לבדוק ולהעיד על סימני הגדלות, ודיינו שתבדוק אשה אחת בלבד.

וכן היה רבי אליעזר מוסר לאשתו, ורבי ישמעאל מוסר לאמו (4) שתבדוק, והיו סומכים על בדיקתן.

רבי יהודה אומר: לא תמיד אפשר לסמוך על בדיקת נשים, אלא רק **לפני הפרק**, לפני היותה בת אחת עשרה ויום אחד, **ולאחר הפרק**, אחר הגיעה לשתים עשרה שנה מלאות ויום אחד, **נשים בודקות אותן**.

וטעם הדבר: שלפני הפרק, אפילו ימצאו שהביאה שערות, הרי היא קטנה, וכל התועלת בבדיקה היא רק שבאם ימצאו שערות נדע שאותן שערות הן בגדר "שומא" בלבד, כך שאם ישארו בה השערות האלו לאחר שתגדיל, הן לא תהיינה סימני גדלות. ולזה מועילה עדות הנשים, כדי להחמיר עליה בגדלותה, שלא תחלוץ ושלא תתייבם על סמך אותן השערות שנמצאו בה בקטנותה.

וכמו כן, לאחר שהגיעה לי"ב שנים מלאות

---

3. מקשים הראשונים, איך מועילה בדיקה על פי נשים והלא זה נפקא מינה לדבר שבערוה - חליצה, ולכל דבר שבערוה צריך עדות של שני עדים כשרים. ומתרצים **הרמב"ן** ו**הריטב"א** שכיון שאינם מעידים ישירות על דבר שבערוה, אלא על כך שהיא גדולה, והדבר ערוה היא תוצאה ממילא, וגם זה דבר שעתיד להתגלות אם יש לה שערות או לא, לכן אין לזה דין דבר שבערוה ואין צריך לזה עדות גמורה.

4. כתב **הריטב"א**, שלמדנו מכך שצריך למסור לאשה הכי כשירה שיכול למצוא, ולכן מסר רבי אליעזר לאשתו. עוד כתב **הריטב"א**, שאף על פי שאשה אחת כשירה לזה, מכל מקום, עדיף לבדוק על ידי שתי נשים או יותר, ואף שבדיני עדות אין חילוק בין אשה אחת לשתים,

ויום אחד, נאמנות הנשים על הבדיקה לומר שהביאה שערות, משום שדרכה אז להביא שערות, ונמצא, שאין סומכים על בדיקתן בלבד. אך אם יגידו שלא מצאו בה שערות, לא יהיו נאמנות לומר שעדיין היא קטנה ויכולה למאן בנשואיה [אם השיאוה אמה או אחיה בקידושין דרבנן], לפי שרק להחמיר סומכין על עדותם, ולא להקל.

אך **תוך הפרק**, במשך השנה השתים עשרה, לפני היותה בת שתים עשרה שנה ויום אחד, **אין נשים בודקות אותן**, משום **שאין משיאין ספקות על פי נשים**. שסובר רבי יהודה שאם הביאה סימנים תוך הפרק הרי היא גדולה [אבל אין דרכה להביא אז סימנים]. ונמצא, שאם נסמוך על בדיקת הנשים, נתיר לה לחלוץ או להתייבם בתור גדולה על סמך דבריהן, ולפיכך צריך בדיקת אנשים ולא נשים.

רבי שמעון אומר: אף תוך הפרק, נשים בודקות אותן. שחולק על רבי יהודה, וסובר שאם הביאה שתי שערות בתוך הפרק הרי היא קטנה. ונמצא, שלא סומכים על בדיקתן להתירה על ידי חליצה או יבום. אלא רק יסמכו על בדיקתן שאם יימצאו בה אותן שערות לכשתגדיל ותהיה בת י"ב ויום אחד, הן ייחשבו כשומא בלבד.

ונאמנת אשה להחמיר, אבל לא להקל [בין לרבי יהודה ובין לרבי שמעון].

כיצד?

מסבירה הברייתא: נאמנת אשה לבדוק ולומר: **גדולה היא.** אבל נאמנות זאת היא רק להחמיר **שלא תמאן** [ולא להקל עליה לחלוץ וליבם, וכפי שמבארת הברייתא בהמשך].

וכן נאמנת אשה לבדוק ולומר: **קטנה היא.** ונאמנת רק להחמיר, **שלא תחלוץ. אבל אין נאמנת לומר: קטנה היא**, כדי להקל עליה **שתמאן.**

וכן אין אשה נאמנת לומר **גדולה היא**, להקל, **שתחלוץ** על סמך בדיקתה.

אמר מר: רבי יהודה אומר: לפני הפרק ואחר הפרק, נשים בודקות אותן.

והוינן בה: **בשלמא לפני הפרק בעי בדיקה** על ידי נשים ויש מה לסמוך עליהן, **דאי משתכחי**, שאם ימצאו אותן שערות שנמצאו בבדיקה שלפני הפרק גם **לאחר הפרק, שומא נינהו**, ואינה נהיית גדולה על ידן.

אלא לאחר הפרק, למה לי בדיקה? והאמר רבא: קטנה שהגיעה לכלל שנותיה [י"ב שנה ויום אחד] **אינה צריכה בדיקה**, כי **חזקה הביאה סימנין!?**

ומתרצינן: **כי אמר רבא חזקה** שהביאה סימנים ואינה צריכה לבדוק, **למיאון** בלבד אמרה, ולהחמיר עליה שלא תמאן בלי בדיקה. **אבל לחליצה בעי בדיקה.** ונאמנת

מכל מקום, כך יתברר הדבר בצורה טובה יותר. ודין נוסף שנלמד מכאן, שגם אשה קרובה כשירה לבדוק. וכן נפסק בשלחן ערוך אבן העזר סימן קנ"ה סעיף ט"ו, וכפי שמבאר שם **הגר"א**, שכל עדות שאשה כשירה, כשירה גם קרובה.

אשה בבדיקה זאת משום שכך הדרך שיבואו סימנים ונמצא שאין מסתמכים על נאמנותה בלבד אלא בצירוף החזקה של רבא.

וזה שאמר רבי יהודה **תוך הפרק אין נשים בודקות אותן,** זה מפני שקסבר **תוך הפרק כלאחר הפרק** וסימניה שבתוך הפרק סימני גדלות הם, ונעשית גדולה עוד לפני שהגיעה לי"ב שנה ויום אחד.

וזה שאמר רבי יהודה **לאחר הפרק** נאמנות, זה מפני **דאיכא חזקה דרבא,** שבהגיעה לגיל י"ב ויום אחד היא מביאה סימנים, ולכן **סמכינן אנשים** בצירוף החזקה, **ובדקי** נשים.

אבל, **תוך הפרק, דליכא חזקה דרבא, לא סמכינן א־נשים ולא בדקי נשים!**

ועתה מבארת הגמרא דעתו של רבי שמעון:

רבי שמעון אומר: אף תוך הפרק נשים בודקות אותן.

קסבר תוך הפרק כלפני הפרק, והרי היא קטנה בודאי וממילא אין לנו מה לסמוך על נשים, **ובעיא בדיקה** לא כדי לגלות אם היא גדולה או קטנה, כי סימניה עתה הם שומא בעלמא, אלא רק **דאי משתכחי** שערות אלו **לאחר הפרק** אין הם סימני גדלות אלא **שומא** בלבד **נינהו,** שכבר הופיעו בקטנותה.

והא דקתני בסיפא של הברייתא "**ונאמנת אשה להחמיר אבל לא להקל**" יש להסתפק: **האי, מאן קתני לה?**

ואמרינן: **איבעית אימא, רבי יהודה** אמרה, **ואתוך הפרק,** ולשיטתו שבתוך הפרק אם הביאה סימנים הרי היא גדולה, ולפיכך נאמנות הנשים על הבדיקה רק להחמיר שלא תמאן ולא להקל לחלוץ.

מט-א **ואיבעית אימא: רבי שמעון** אמרה, **ואלאחר הפרק** הולכים דבריו, שעל ידי השערות נעשית גדולה, ולפיכך נאמנות הנשים רק להחמיר ולא להקל, **ולית ליה** לרבי שמעון **חזקה דרבא** [ולכן, אין לצרף את החזקה לעדותן כפי שמצרף רבי יהודה].

שנינו בסיפא של המשנה: וחכמים אומרים או חולצת או מתייבמת [כשבא הסימן העליון] **מפני שאמרו, אפשר לתחתון** לבוא עד שלא בא העליון, אבל אי אפשר לעליון לבא עד שלא בא התחתון.

ומקשינן: **הא תו למה לי, הא תנא ליה רישא** שאי אפשר שיבוא העליון לפני התחתון?

וכי תימא, חזר התנא של משנתנו ושנה אותה באופן סתמי בלי מחלוקת, לאחר שברישא הוא הביא את המחלוקת בין רבי מאיר לרבנן, **משום דקא בעי למסתמה כרבנן** ולפסוק בכך כמותם [שהלכה כסתם משנה, במקום שבתחילה מוזכרת מחלוקת במשנה בנידון מסוים ובמשנה מאוחרת יותר מופיעה דעה אחת באופן סתמי, ולא באופן של מחלוקת]. גם זה קשה: **פשיטא** שהלכה כחכמים, שהרי **יחיד ורבים, הלכה כרבים.** ולא היה צורך לחזור ולשנותה כדי להשמיענו שהלכה כמותם!?

ומתרצינן: **מהו דתימא, מסתברא טעמא דרבי מאיר** משום **דקא מסייע ליה קראי** ["שדים נכונו ושערך צמח". וכן, "בעשות מצרים דדיך למען שדי נעוריך"], לכן **קא**